

РЕЦЕНЗІЇ

В. М. Мордвінцев

Гончарук Т. Г. Одеське порто-франко: Історія. 1819–1859 рр.: Монографія. — Одеса: Астропринт, 2005. — 312 с.

Вільні економічні зони (ВЕЗ) були і мають місце в низці країн. Не вільною від їхніх проблем є також Україна. Про них йшлося на урядовому рівні в радянські часи, про них чимало гострих дискусій в керівних структурах незалежної України. Якщо уряд Юлії Тимошенко позбавив ВЕЗ значних пільг, то уряд Віктора Януковича поспішив повернути ці пільги. У пресі не вщухає полеміка з питання: кому вигідні ВЕЗ? У кожній сторони свої аргументовані докази.

Проте, одеський історик Тарас Гончарук переконливо довів, що сучасна гостра проблема про доцільність ВЕЗ на українських землях надто стара. Її вік сягає другої половини XVII століття. У солідній монографії (понад 18 друкованих аркушів) “Одеське порто-франко. Історія. 1819–1859” (Видавництво “Астропринт”, Одеса, 2005) у главі “Спроби запровадження “вільної торгівлі” на українських теренах у другій половині XVII — кінці XVIII ст.” переконливо доведено похилий вік ВЕЗ на українській землі.

Читач, очевидно, вже підрахував, що драматичні дискусії про відкриття ВЕЗ точилися більше ніж століття. То була жорстока боротьба власне російських купців та промисловців з одеськими, серед яких переважають вихідці з інших країн. Останнім аргументом у цій запеклій боротьбі став “Додатковий акт” до російсько-австрійського трактату 21 квітня 1815 року, який стосувався торгівлі і промисловості Польських провінцій, що входили до кордонів 1772 р. Знаменно також те, що в статті 12 трактату, зокрема, говорилося: “Високі сторони, що домовляються, задля доброго зміцнення взаємних торговельних відносин Одеси з Бродами, уклали... особливу постанову про транзит між цими портами...” Читач, мабуть, звернув увагу:

торговельний шлях Одеса — Броди мав давнє історичне значення, і як важливо, що у незалежній Україні вже майже 10 років уряди намагаються його реанімувати — спочатку будівництвом потужного нафтопроводу Одеса — Броди та наповненням його нафтою.

Автору цієї рецензії стало відомо, що нова монографія Тараса Гончарука, що готується до друку, присвячена історії та змісту саме торговельного шляху Одеса — Броди. Очевидно, не тільки історикам-фахівцям, але й урядовцям цікаво буде ознайомитись з новою книгою одеського історика.

Але повернемося до одеського порто-франко. В результаті самовідданої боротьби одеських владових осіб з петербурзькими чиновниками перемогли перші. 4 липня 1819 року цар Олександр I своїм указом сенату проголосив: “Маніфестом нашим 16 квітня 1817 року даровані місту Одесі та її порту права та свободу, притаманні порто-франко...”

У рецензованій книзі показані не тільки боротьба за відкриття БЕЗ в Одесі, але й запекла боротьба місцевої влади за різні обмеження та спроби закриття порто-франко, а також переможна боротьба одеської влади за відновлення порто-франко у повному обсязі у 30-х роках XIX століття. Супротивники одеського порто-франко, підтримані петербурзькими чиновниками, використовували різні доводи: негативний вплив БЕЗ на виробництво та збут вітчизняних товарів, зростання контрабанди та інше. Врешті-решт вони перемогли.

А кому була вигідна вільна торгівля? В книзі “Одеське порто-франко. Історія. 1819–1859 рр.” Серед інших робиться такий висновок: “...У мінливих політичних та економічних обставинах за часів порто-франко Одеса мала досить стабільний приріст обсягів зовнішньої торгівлі та стрімке зростання населення. За часів порто-франко Одеса стала найбільшим містом України та своєрідною “економічною столицею” Наддніпрянщини (у свідомості громадян XIX ст. вона була “столицею Півдня”). Позитивний економічний вплив Одеси на місцеву економіку відчувався практично у всіх українських регіонах”.

Якщо обов’язково говорити про недоліки монографії, то слід висловити побажання авторові про доцільність більш міцніших “містків” між розділами та главами книги, щоб не змушувати читача самому знаходити зв’язки між суміжними проблемами.

А загальна оцінка книги, безумовно, позитивна. Крім того, що вона корисна не тільки історикам і економістам, що переймаються питаннями вільної торгівлі, її можна рекомендувати і політикам, що беруть участь у баталіях з приводу вільної економічної зони.

Книга сприймається легко, написана цікаво, висновки переконливі. Про обґрунтованість думок автора свідчать, зокрема, 763 посилання на документи, пресу та літературу.

О. А. Шановська

Цвілюк С. А. Як ми “українізували” Росію. Історичні есеї і публіцистика. — Одеса: Автограф, 2005. — 308 с.

Зміцнення української державності, відродження духовності, мови нашого народу вимагають виховання громадян нової генерації, національно свідомих, здатних втілювати в життя загальнолюдські ідеали добра і справедливості. Наука, культура покликані сприяти формуванню національного світогляду і вихованню патріотизму громадян України у такому вимірі, щоби наступні покоління досягнули велич національних надбань, культурних здобутків українців серед світових досягнень культури, науки, техніки. Тож і книга професора С. А. Цвілюка вкотре доводить незаперечну істину, що наша культура, історія, наука, хоч де б і коли вони творилися, мають функціонувати як цілісний організм для пробудження національної гідності українського народу, для відродження природного зв'язку з європейською і світовою культурою, для процесу українського державотворення. Книгу склали історичні есеї та статті з національно-культурної і мовної проблематики, котрі публікувалися в регіональній і всеукраїнській періодиці — часописах “Чорноморські новини”, “Одеські вісті”, “Вечерня Одеса”, “Шлях перемоги”, “Українське слово” та інших виданнях.

Порушена проблематика не є новою для автора. Вже опубліковано цикл його праць про українське державотворення й шляхи національного і культурного відродження України